

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREIDI YA 12

TSHIVENDA LUAMBO LWA U ENGEDZA LWA U THOMA (FAL)

BAMMBIRI LA U THOMA (P1)

LARA 2025

MARAGA: 80

TSHIFHINGA: Awara 2

Bammbiri ili li na masiatari a 14.

NDAELA NA MAFHUNGOTHANGELI

1. Bammbiri ili li na KHETHEKANYO THARU:

KHETHEKANYO YA A: Tholokanyondivho (30)
KHETHEKANYO YA B: Manweledzo/Samari (10)
KHETHEKANYO YA C: Zwivhumbeo na milayo ya kushumisele
kwa luambo (40)
2. Fhindulani mbudziso DZOTHE kha hedzi khethekanyo.
3. Thomani khethekanyo INWE na INWE kha siatari LISWA.
4. Hune khethekanyo INWE na INWE ya fhelela hone ni talele.
5. Nomborani phindulo dzanu zwi tshi anana na kunomborelwe kwa mbudziso.
6. Ni tshi fhedza u fhindula mbudziso, ni pfuke mutala ni kone u ya kha i tevhelaho.
7. Ni dzhie nzhele zwiga zwa u vhala, mupeleto, tswayo na khethekanyo ya maipfi.
8. Ni eletshedzwa lwa tshothe uri ni shumise ndangatshifhinga iyi yo anganywaho:

KHETHEKANYO YA A: Henefha kha minetse ya 50
KHETHEKANYO YA B: Henefha kha minetse ya 20
KHETHEKANYO YA C: Henefha kha minetse ya 50
9. Nwalani zwi no vhalea, nahone nga vhudele.

KHETHEKANYO YA A: THOLOKANYONDIVHO

MBUDZISO 1

Vhalani mafhungo a tevhelaho uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khao.

TSHIBVELEDZWA TSHA A

ZWO VHA ZWI TSHI DO TAKADZA NNYI?

- 1 Hafhu ho sokou takuwa khakhathi ye ra si divhe uri i bva ngafhi? Zwo thoma sa miswaswo heneffa tshikoloni tsha Denga tshine nda shuma khatsho. Ndi musu vhana vhararu vha tshi bva vha tshi ya bungani vha sa fhedzi nahone vha tshi ya hone vha tshi tuwa nga luvhilo lwa ndadzi. Zwo thoma u tshenusa vhadededzi musu hu tshi vho vhone mugidimo uyu wo no fara vhana vhanzhi. 5
Vhana vho vha vha tshi vho shela na u tanza.
- 2 Hezwi thohoyatshikolo Vho Latani vho zwi vhone uri tsho no vha tshiimo tshi si tshavhudi. Hu sa athu na u swika tshifhinga tsha iri ya u thoma ho vha ho no hwalelwa vhana vhone vha lingana mahumimatanu [50] vhuongeloni ha Tshamavhudzi. Vho mbo di founela ambulentsi ngauri goloi dze dza vha dzi 10
hone dzo vha dzi si tsha lingana vhalwadze. Vhanwe vhana vho vha vha tshi vho noka nga u fhelelwa nga madi muvhilini.
- 3 Ambulentsi a dzi ngo vhuya dza lenga. Dzo ri u swika vha mbo di thoma na thusothanzi kha vhone vha khou shanavhida nga vhutungu uvho. Henengeyi sibadela ndi he ha wanala vhana vha bvaho zwikoloni zwo fhambananaho vha 15
tshi khou tambudzwa nga vhutungu vhu fanaho. Ho vha **ho vuwa bonyongo** vhukuma. Zwine zwa khou mangadza vhadzulapo ndi zwauri vhana vha kho uri vho la masimba na malegere e vha renga makete i re zwikoloni na zwiphazani. Li tshi sala li tshi kovhela vha khasho ya radioni vho vha vha tshi 20
vho vhiga zwiwo zwiraru zwa vhana vho ri siaho. Tshivhangi tsha mpfu idzi ho di ambiwa thaidzo ye ya thoma sa yeneyi yashu ya tshikolo tsha Denga.
- 4 Musu vha tshi tolwa, ho khwathisedzwa uri vho la mulimo. Zwine wa nga si zwi talukanye ndi zwauri mulimo u bva kha zwe vha la vha kha di vha hayani, zwe vha la tshikoloni kana zwe vha renga mimakete? Thodisiso dzo itwa fhedziha a 25
dzi ngo sumba zwiliwa zwine vhana vha phakha zwikoloni. Zwe zwa vha zwi tshi khou pfisa vhutungu ndi zwauri vhana vha vhone vha tshi funesa masimba na malegere ane a khou pfi a khou vha lwadza. Vhabebi na vhadededzi vha na mushumo wa u eletshedza vhana uri vha songo tsha renga zwiliwa zwa 30
zwiphazani na mimakete ngauri zwiliwa izwo a zwi ngo tolwa nahone zwo fhelelwa nga tshifhinga. Kha vhanwe ho vhudzwa tshi re na ndevhe, ngeno kha vhanwe zwi songo ralo.

5	Khakhathi heyi ya u lwala na u lovha ha vhana yo shandukisa nyimele ya shango. Vhathu vho thoma u vutshelana, ho no vha na u sumbana nga minwe ha vharengisi vha mimakete na vhabvannda. Hu tshi pfi ndi vhone vhane vha rengisa zwiliwa zwi songo tolwaho kana zwo fhelelwaho nga tshifhinga. Kha mivhundu minwe ho terekelwa vharengisi vha zwiliwa zwi songo tolwaho nahone zwo fhelelwaho nga tshifhinga. Kha mivhundu minwe ho terekelwa vharengisi lwe ha dzheniwa mavhengeleni avho ha dzhiwa zwiliwa zwa latekanyiwa zwa tshinwa khazwo nga vhana vha tshikolo na vhadzulapo.	35
6	Vha muhasho wa pfunzo vho mbo di bvisa mulaedza wa u iledza u rengiswa ha zwiliwa zwiphazani, zwikoloni na tsini ha zwikolo. Vharengisi vho vha vha tshi khou rengisa zwiliwa zwo fhelelwaho nga tshifhinga nahone zwi songo toliwa nga muhasho wa mutakalo. Ho vha na mbilahelo kha vharengisi ngauri vho vha vha tshi thogomela mita yavho nga masheleni e a vha a tshi wanala afho. Izwi vho zwi ita ngauri vhagudi vha gidimela u renga zwiliwa zwa mutengo wa fhasi kha mavhengele enea matuku a rengisaho zwiliwa zwi songo tolwaho. Ndi ralo ngauri zwiliwa zwine vha ita ngazwo vhubindudzi ndi zwenezwi zwi no khou lozwa lushaka.	40 45
7	Fhungo heli li khou lavheleswa thungo dzothe nga muvhuso, hu songo sedzwa vhubindudzi fhedzi, ho sedzwa na ndeme ya vhutshilo hashu. Zwine muthu a si zwi divhe ndi zwauri hu tou vha na vho diimisela u fhedza lushaka nga mulimo kana i di tou vha khombo i no khou vhangwa nga u sa londa?	50

[Zwi bva kha thimu ya vhalingi]

- 1.1 Bulani dzina la tshikolo tshe u lwala ha vhana ha thoma u vhone hone. (1)
- 1.2 Ndi zwifhio ZWIVHILI zwe vhadededzi vha tavhanya u vhone ngazwo uri vhana vha khou lwala? (2)
- 1.3 Zwo itisaho uri thohoyatshikolo vha founle vha ambulentse ndi zwifhio? (2)
- 1.4 Tsho vhangaho u lwala ha vhana ndi mini? Bulani ZWIVHILI. (2)
- 1.5 No sedza phara 2 ndi zwifhio zwe Vho Latani vha ita u itela u thusa vhana vhe vha vha vha tshi khou lwala? (2)
- 1.6 Ndi zwifhio zwo sumbedzaho uri zwiliwa zwe vhana vha phakha tshikoloni a si zwone zwi no khou vha lwadza. (2)
- 1.7 Talutshedzani lifurase lo swifhadzwaho mafhungoni aya. (2)

- 1.8 No sedza mitaladzi 37–40 ndi zwifhio zwi sumbedzaho u sa takala ha vhadzulapo? (2)
- 1.9 U tsireledza vhana vha tshikolo kha zwine vha la zwi toda u farisana ha vhathu. Tikedzani vhungoho ha fhungo ili. (2)
- 1.10 Nangani phindulo yo teaho kha mutevhe uyo wo nekedzwaho.
- Vha muhasho wa pfunzo vho bvisa mulaedza wa uri ...
- A hu songo tsha rengisa vhabvannda.
B hu songo tsha rengiswa masimba.
C hu songo tsha rengiswa zwiliwa zwikoloni na tsini na zwikolo.
D vhana vha rengiselwe mitsheho fhedzi. (1)
- 1.11 No sedza mafhungo e na vhalala ndi zwifhio zwo tutuwedzaho vha muvhuso u ri vha dzhenelele kha zwe zwa vha zwi tshi khou bevelela zwikoloni? (2)
- 1.12 No sedza ndila dza u tinya khombo afho mafhungoni ndi nyeletsshedzo dzi fhio dzine na nga nea vharengisi vhane vha rengisa zwiliwa zwikoloni? (2)
- 1.13 Arali no vha ni muwe wa vharengisi vho kwameaho nga u iledzwa ha mabindu avho no vha ni tshi do ita mini? (2)

Talelani tshifanyiso uri ni do kona u fhindula mbudziso dzi no tevhela.

TSHIBVELEDZWA TSHA B

[Tshi bva kha [www.black and white images](http://www.blackandwhiteimages.com)]

- 1.14 Bulani zwine muthu a re kha tshifanyiso a khou ita. (2)
- 1.15 Sumbedzani uri nyito i no khou bvelela afho ntha yo livhiswa kha tshigwada tshifhio tsha vhathu. (2)
- 1.16 Ni vhona zwine muthu uyu a khou ita zwi na mbuyelo vhutshiloni? Tikedzani phindulo yanu. (2)

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA A: 30

KHETHEKANYO YA B: MANWELEDZO/SAMARI**MBUDZISO 2**

Vhalani mafhungo a (TSHIBVELEDZWA TSHA C) afho fhasi ni kone u n̄wala mbuno dza SUMBE ni tshi sumbedza masiandaitwa a u sa ita khumbelo ya u t̄anganedzwa nga tshifhinga nga vhagudiswa.

NDAELA:

1. N̄walani mbuno dza SUMBE dzi kha mafhungo a pfalaho, nga ha masiandaitwa a u sa ita khumbelo ya u t̄anganedzwa nga tshifhinga nga vhagudiswa.
2. Tshivhalo tsha maipfi TSHI SONGO PADA 70.
3. Nomborani mafhungo aṇu u bva kha 1 u ya kha 7.
4. N̄walani mbuno NTHIH̄I kha fhungo l̄in̄we na l̄in̄we.
5. Shumisani maipfi AN̄U.
6. Sumbedzani tshivhalo tsha maipfi e na a shumisa e zwitangeni mafheloni a manweledzo/samari yaṇu.

TSHIBVELEDZWA TSHA C**MASIANDAITWA A U SA ITA KHUMBELO YA U T̄ANGANEDZWA NGA TSHIFHINGA NGA VHAGUDIṢWA**

Khumbelo ya hune wa t̄oda u dzhena hone pfunzo dzau kha magudedzi a pfunzo dza n̄tha dzi teya u itwa hu tshe na tshifhinga. Mugudi a songo itaho khumbelo nga tshifhinga u ya vha na nd̄ado ya u sa d̄ivha zwine a fanela u ita musi o no wana mvelelo dzawe.

Zwi n̄ana musi a tshi vhona vhe a dzhena navho vho t̄anganedzwa kha pfunzo dza magudedzi a n̄tha ene a songo t̄anganedzwa.

U sa ita khumbelo nga tshifhinga zwi nga u rambela mavemu vhane vha nga u fhura tshelede, vha u fhulufhedzisa vhudzulo na u t̄anganedziwa kha dziyunivesithi.

Sa mugudiswa ni nga d̄iwana ni tshi khou fhedza tshifhinga tshilapfu no dzula hayani hu si na hu ne na d̄o t̄anganedzwa hone. Mbilu na yone i vha i tshi khou vhavha nga u kolelwa nga avho vho t̄anganedzwaho.

Vhaswa vha khomboni ya u fhuriwa nga vha zwikolo zwi songo d̄in̄walisaho na muhasho wa pfunzo.

U sa t̄anganedzwa musi wo phasa gireidi ya 12 zwi vhangela matshudeni mutsiko wa muhumbulo. Uyu mutsiko wa muhumbulo u ya ita uri muthu a fhedzisele a sibadela.

Miloro yothe ye mugudiswa a vha e nayo ha tsha i swikelela. Khonani dza tsini dzi ya u shavha arali u sa dzheni tshikolo.

Ndi zwa ndeme sa vhagudi u dzula ro ita khumbelo hu tshe na tshifhinga u thivhela u dada hune ni nga tangana naho vhutshiloni.

[Zwi bva kha thimu ya vhalingi]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA B: 10

KHETHEKANYO YA C: ZWIVHUMBEO NA MILAYO YA KUSHUMISELE KWA LUAMBO

MBUDZISO 3: KHUNGEDZELO

Talelani khungedzelo uri ni do kona u fhindula mbudziso dzi no tevhela.

TSHIBVELEDZWA TSHA D

TSHILIDZI TSHIKOLO TSHO KHETHEAHO

RI VHO MAKONE KHA LUAMBO LWA ZWANDA

Thuso

Engedzeaho/Vhunzhi

Khumbelo

Ro livhuwa

Ita zwothe

Yanga

Ri funza vhathu luambo lwo khetheaho lwa zwanda. Vhadededzi vhashu ndi vho makone kha luambo lwa zwanda. Ri tanganedza vhathu vhothe vthane vha tama u guda luambo ulwu. Luambo ulwu lu nga disa zwivhuya kha vhathu vhothe, zwi disa u pfana kha u amba.

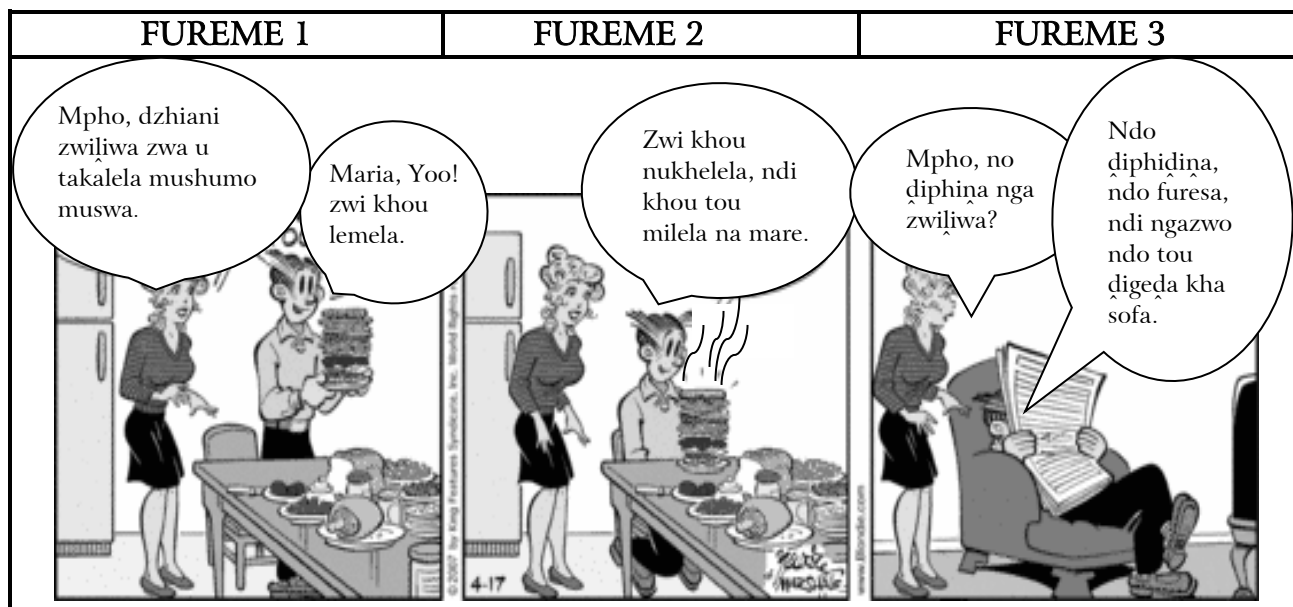
U sa kona u davhidzana na muthu o khetheaho hayani zwi do fhela nga u tavhanya. Hu na luafhulelo kha vhafumi vha u thoma u swika. Ri wanala Tshivhale. Vha kwama Mpfariseni kha nomboro hedzi: 072 444 2100/tshilidzi12@gmail.com.

[Tshi bva kha www.linkedin.com]

- 3.1 Khephusheni ya khungedzelo iyi ndi ifhio? (1)
- 3.2 Topolani hune ha vha na luambo lwa u fhuredzela ni sumbedze na mushumo walwo? (2)
- 3.3 Sumbedzani ndila MBILI dza vhudavhidzani ha tshiimiswa itshi? (2)
- 3.4 Khungedzelo iyi yo livhiswa kha tshigwada tshifhio tsha vhathu? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 3.5 Nangani phindulo i re yone kha mutevhe wo nekedzwaho.
- Luambo ulwu lu nga disa zwivhuya kha ...
- A vha no shuma.
B vhathu vhothe.
C vha no dzhena tshikolo.
D vha zwa mitambo. (1)
- 3.6 Inwi ni nga isa mulaedza kana u tsivhudza lushaka nga ndila-de musi no sedza ndeme ya luambo lwa zwanda. (2)
- [10]

MBUDZISO 4: KHATHUNI

Talelani khathuni uri ni do kona u fhindula mbudzo dzi no tevhela.

TSHIBVELEDZWA TSHA E

[Tshi bva kha www.bing.com]

- 4.1 No sedza FUREME 1 ndi zwifhio zwi no khou takaleliwa? (1)
- 4.2 No sedza FUREME 1 na 2 vhathu avha vha khou vhonele vhe ngafhi? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 4.3 Ndi zwifhio zwi sumbedzaho uri zwiliwa zwi re ṭafulani zwi kha di dudela? (2)
- 4.4 Nangani phindulo yo teaho kha mutevhe wo ṅekedzwaho:
- U milela mare kha fureme 2 zwi amba u ...
- A vha na dora.
- B dzulela u ṭa.
- C vha na lutamo lwa zwiliwa.
- D furesa. (1)
- 4.5 Kudzulele kwa Mpho kha fureme 3 ku bvisela zwifhio khagala? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 4.6 Nga kuhumbulele kwanu ni vhona zwe Maria a itela Mpho zwi tshi bvelela vhutshiloni? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)

[10]

MBUDZISO 5: PHUROSА

- 5.1 Vhalani mafhungo a tevhelaho uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khao.

TSHIBVELEDZWA TSHA F

1	Khirisimusi ndi duvha li takadzaho vhukuma mi ta ni yashu. Kha minwe mita duvha ili a li vha takadzi na luthihi nga u shaya mashaka ane a nga diphina navho. Nthumeni o vha muiwe wa vhaeni vho daho mudini wa hashu mahola. O ri u swika nda pfa ndo takala vhukuma vhunga nne nae ro vha ri tshi funana. Nthumeni u funa Malindi sa muzwala wawe.	5
2	Ro tamba la vha la maladze. Mme anga Vho Murivha vho vha vho ri rengela zwiambaro zwavhudi rothe zwi fanaho. Zwo nanisaho mudifho wa khirisimusi ndi zwiliwa, zwinwiwa, na muzika we wa vha u tshi khou lidziwa. Ro la ra nwa ra tshina. Rothe ro kuvhangana fhala he ha vha hu na muri wa Khirisimusi we wa vha wo rengiwa nga mme anga.	10
3	Fhasi ha muri uyu ho vha hu na dzimpho dze dza vha dzo rengelwa muiwe na muiwe. Nne duvha ilo ndo wana founu ntswa ya u dura. Ndo ri u fhufha nda nga ndi sa nanzwa na makole nga dakalo. Muiwe na muiwe o takalela mpho ye a wana. Lo ri li tshi thoma u kovhela vhathu vha thoma u balangana. Afha mudini wa hashu ha sala ho tou no.	15

[Tshi bva kha thimu ya vhalingi]

- 5.1.1 Lulamisani ipfi lo khakheaho mupeleto kha mutaladzi 1. (1)
- 5.1.2 Topolani dzina vhukuma lo shumiswaho kha phara 2 ni li shumise fhungoni le na tou disikela. (2)
- 5.1.3 Kha phara 2 mutaladzi 2 hu na litaluli. Li topoleni ni vhumbe fhungo li pfalaho le na tou disikela. (2)
- 5.1.4 Isani fhungo ili kha tshifhinga tshi daho.
'Nne ndo wana founu ya u dura' (2)
- 5.1.5 Shandukisani fhungo li tevhelaho li vhe liambaitwa.
'Nthumeni u funa Malindi'. (2)

5.1.6 Nani pfanywa ya ipfi 'mpho' fhungoni li pfalaho le na disikela. (2)

5.1.7 Nangani phindulo yo teyaho thalutshedzo ya lifurase ili: 'Ndo ri u fhufha nda nga ndi sa nanzwa makole'.

- A U sinyuwa
- B U takala
- C U lila
- D U gidima

(1)

5.1.8 Isani fhungo ili kha khanedza.

'Khirisimusi iyo a thi nga i hangwi'.

(2)

5.2 Talelani tshifanyiso, ni vhale na mafhungo o disendekaho khatsho, ni kone u fhindula mbudziso dzi no tevhela.

TSHIBVELEDZWA TSHA G

Muta wa ha Malise u khou pembelela divha la mabebo la niwana wavho wa tanzhe Phophi. O bebwa nga la 10 Luhuhi 2025 ngeyi vhuongeloni ha Donald Fraizer. Vhabebi vhave vho takalela uri niwana wavho o fhedza niwaha muthihi. Phophi vho mu ambadza rokho ya mavhala a u naka.

[Tshi bva kha www.black and white images]

- 5.2.1 Bulani uri ipfi lo talelwaho nga fhasi ndi thinwaipfi-de. (2)
- 5.2.2 Kha mutaladzi wa vhuvhili hu na liiti. Inwi li topoleni, ni li shumise u vhumba fhungo li pfalaho le na tou disikela. (2)
- 5.2.3 Topolani litanganyi lo shumiswaho kha mutaladzi wa vhuraru ni vhumbe fhungo li pfalaho le na tou disikela. (2)
- [20]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA C: 40
MARAGAGUTE: 80